

DOI: 10.58423/2786-6742/2024-5-392-405

УДК 657.631.6

Оксана НЕСТЕРЕНКО

д.е.н., професор, завідувачка кафедри статистики, обліку та аудиту
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,

м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9516-0917

Scopus Author ID: 57217018525

ФОРЕНЗИК АУДИТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ВНУТРІШНЬО-КОРПОРАТИВНОМУ ШАХРАЙСТВУ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У період воєнних конфліктів схеми внутрішньо-корпоративного шахрайства розвиваються швидко, що призводить до серйозних фінансових втрат та загроз для репутації вітчизняних підприємств, які вже працюють у складних умовах непередбачуваного та нестабільного середовища. Ключовим інструментом для забезпечення фінансової стабільності вітчизняних підприємств, боротьби з корупцією та підтримки правопорядку в країні має стати застосування методів форензик аудиту. Метою дослідження є обґрунтування значення та необхідності проведення форензик аудиту як засобу протидії внутрішньо-корпоративному шахрайству під час війни, установлення його ролі і місця серед інших форм контролю та визначення й опис методів його здійснення. В статті проаналізовано першоджерела виникнення поняття «форензик». Досліджено причини виникнення внутрішньо-корпоративних шахрайств в 2023 р. та розроблено їх типологізацію за видами: шахрайство з інформацією; правопорушення вчинені в зв'язку з доступом до майна; фінансове шахрайство; корупційні правопорушення. Сформовано рейтинг злочинів та правопорушень, які вчиняються внутрішньо корпоративними шахраями, а саме: «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; «Невжиття заходів щодо протидії корупції»; «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації»; «Незаконне використання інсайдерської інформації». Доведено, що для забезпечення фінансової безпеки та запобігання економічним правопорушенням для різних суб'єктів господарювання необхідно застосовувати сучасні інноваційні методи та інструменти протидії внутрішньо-корпоративним шахрайствам, найбільш ефективним з яких на сьогодні є форензик аудит. Під форензик аудитом запропоновано розуміти процес систематичного дослідження фінансової інформації, документів та електронних даних з метою виявлення, аналізу та документування можливих фінансових злочинів, неправомірних дій або порушень в бізнес-практиках. Визначено місце форензик аудиту серед інших форм контролю та доведено, що він об'єднує положення аудиту та судово-бухгалтерської експертизи. Розроблено континуум методичних прийомів форензик аудиту. Визначено етапи форензик аудиту, а саме: планування і організація; збір і аналіз інформації; експертна оцінка; інтерв'ю та анкетування; аналіз електронних даних; підготовка звіту за результатами форензик аудиту і рекомендацій; підтримка у судових процедурах.*

***Ключові слова:** форензик аудит, внутрішньо-корпоративні шахрайства, корупція, військові дії, судово-бухгалтерська експертиза.*

JEL Classification: M14, G 30

***Absztrakt.** A katonai konfliktusok során rohamosan fejlődnek a vállalatokon belüli családi rendszerek, amelyek komoly anyagi veszteségekhez vezetnek, és veszélyeztetik az amúgy is nehéz körülmények*

között, kiszámíthatatlan és instabil környezetben működő hazai vállalkozások hírnevét. A törvényszéki könyvvizsgálat (un. forensic audit) módszereinek alkalmazása kulcsfontosságú eszköz a hazai vállalkozások pénzügyi stabilitásának biztosításához, a korrupció elleni küzdelemhez és az ország közrendjének fenntartásához. A kutatás célja az, hogy alátámassza a törvényszéki könyvvizsgálat fontosságát és szükségességét, mint a belső vállalati csalás elleni intézkedést a háború körülményeiben, meghatározza annak szerepét és helyét az egyéb ellenőrzési formák között, valamint leírja a végrehajtási módjait. A tanulmány a „forensic” fogalmának elsődleges forrásait elemzi. A cikk megvizsgálja a 2023-as vállalatban belüli csalások okait, és típusok szerint fejleszti azok tipológiáját: információs csalás; a tulajdonhoz való hozzáféréssel összefüggésben elkövetett bűncselekmények; pénzügyi csalás; korrupciós bűncselekmények. A kutatás eredményeként kialakult a vállalatban belüli csalók által elkövetett bűncselekmények és szabálysértések rangsora, nevezetesen: „A vagyon eltulajdonítása, sikkasztása vagy birtoklása hivatali helyzettel visszaéléssel”; „Magánjogi jogi személy tisztségviselőjének megvesztegetése, függetlenül annak szervezeti és jogi formájától”; „A korrupció elleni küzdelemre irányuló intézkedések meghozatalának elmulasztása”; „Pénzügyi dokumentumok és pénzügyi társasági jelentések hamisítása”; „Bennfentes információ illegális felhasználása” *Bebizonyosodott, hogy a különböző gazdasági társaságok pénzügyi biztonságának biztosítása és a gazdasági visszaélések megelőzése érdekében szükséges a vállalatban belüli csalások elleni küzdelem korszerű innovatív módszereinek és eszközeinek alkalmazása, amelyek közül jelenleg a törvényszéki könyvvizsgálat a leghatékonyabb. A javaslat szerint a forensic audit a pénzügyi információk, dokumentumok és elektronikus adatok szisztematikus kutatásának folyamata az esetleges pénzügyi bűncselekmények, jogellenes cselekmények vagy az üzleti gyakorlatban elkövetett jogsértések azonosítása, elemzése és dokumentálása érdekében. A cikk meghatározza a forensic audit helyét az egyéb ellenőrzési típusok között, és alátámasztja, hogy a forensic audit egyesíti a könyvvizsgálat és a törvényszéki számviteli szakértelmet. A forensic audit módszertani technikák kontinuumába kerül fejlesztésre. Meghatározásra kerülnek a forensic audit szakaszai, nevezetesen: tervezés és szervezés; információk gyűjtése és elemzése; szakértői értékelés; interjúk és kérdőívek; elektronikus adatelemzés; bírósági ellenőrzés eredményei és ajánlásai alapján jelentés készítése; támogatást a bírósági eljárásokban.*

Kulcsszavak: forensic audit, belső vállalati csalás, korrupció, katonai műveletek, törvényszéki számviteli szakértelm.

Abstract. *In times of military conflict, internal corporate fraud schemes grow rapidly, leading to serious financial losses and threats to the reputation of domestic enterprises that already operate in a difficult and unpredictable environment. A key tool for ensuring the financial stability of domestic enterprises, fighting corruption and maintaining law and order in the country should be the use of forensic audit methods. The purpose of the study is to substantiate the importance and necessity of forensic audit as a means of counteracting internal corporate fraud during the war, to establish its role and place among other forms of control, and to define and describe the methods of its implementation. The article analyses the primary sources of the concept of "forensic audit". The reasons for the emergence of intra-corporate fraud in 2023 are investigated and their typology by type is developed: information fraud; offences committed in connection with access to property; financial fraud; corruption offences. A rating of crimes and offences committed by internal corporate fraudsters has been formed, namely: "Misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office"; "Bribery of an official of a legal entity of private law regardless of its legal form"; "Failure to take measures to combat corruption"; "Falsification of financial documents and reports of a financial organisation"; "Illegal use of insider information". It is proved that in order to ensure financial security and prevent economic offences for various business entities, it is necessary to use modern innovative methods and tools to counteract internal corporate fraud, the most effective of which is currently forensic audit. The author suggests that forensic audit is understood as the process of systematic research of financial information, documents and electronic data with a view to identifying, analysing and documenting possible financial crimes, misconduct or violations in business practices. The author defines the place of forensic audit among other forms of control and proves that it*

combines the provisions of audit and forensic accounting. A continuum of forensic audit methodological techniques has been developed. The stages of forensic audit are defined, namely: planning and organisation; collection and analysis of information; expert assessment; interviews and questionnaires; analysis of electronic data; preparation of a report on the results of forensic audit and recommendations; support in judicial procedures.

Keywords: *forensic audit, internal corporate fraud, corruption, military operations, forensic accounting expertise.*

Постановка проблеми. Під час війни на території нашої держави схеми внутрішньо-корпоративного шахрайства розвиваються з геометричною прогресією, що призводить до значних фінансових втрат та ризиків для репутації вітчизняних суб'єктів господарювання, які і так працюють в умовах непередбачуваних обставин турбулентного середовища. За різними оцінками, одним із найпоширеніших видів шахрайств є незаконне присвоєння майна, яке стало причиною значної кількості збитків для багатьох компаній. Іншим поширеним видом злочинів є корупція та хабарництво, які також мають серйозний вплив на фінансову стабільність та ділову репутацію суб'єктів господарювання. В умовах військової агресії росії проти України виникають також нові види злочинів, наприклад, незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги соціально-незахищеним верствам населення.

Фактори, що сприяють цим проблемам, включають слабку корпоративну культуру, погано розвинену систему внутрішнього контролю, відсутність культури безпеки на підприємствах в цілому, недостатню інтеграцію та контроль над інформаційними системами, а також, в деяких випадках, недостатній контроль за аутсорсингом ключових обліково-аналітичних та податкових функцій. Щоб ефективно протистояти цим загрозам, суб'єктам господарювання необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні стратегії контролю, одним з яких є інструменти форензику. Саме методи форензик аудиту в період війни мають стати ключовим інструментом для забезпечення фінансової стабільності вітчизняних підприємств, боротьби з корупцією та підтримки правопорядку в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інструменти форензику набули значного поширення та популярності в зарубіжній практиці, але практично відсутній практичний досвід їх застосування в Україні. Це призводить до недостатньої актуалізації дослідження питань, пов'язаних саме з вибором та використанням різних інструментів форензику, а також оцінюванням ефективності їх застосування і в наукових працях.

До сьогодні немає обґрунтованих доказів щодо виникнення першоджерел поняття «форензик». Деякі автори вважають, що перша згадка про форензик була в роботі іспанського вченого XIX ст. П. Аларкона [1]. Інші науковці зазначають, що словосполучення «forensic accounting examination», що в перекладі на українську означає «судово-бухгалтерська експертиза», було

застосовано американськими судовими експертами у справі зі спричинення банкрутства проти Steftona Meyer у 1817 р. [2]. Проте більшість дослідників вважають, що вперше поняття «форензик» було застосовано у 1946 р. у роботі М. Пелубета [3] і саме він по праву є «батьком форензіку» [4]. Деякі автори зазначають, що першою науковою працею присвяченою форензику є робота Ф. Дайкман, яка була опублікована у 1982 р. [3; 5]. Але й до цього часу тривають дискусії науковців щодо сучасного визначення поняття «форензик», зокрема теоретичним аспектам вивчення цього інструменту присвячені праці Т. Климко, О. Мельник [6], Г. Стівенсон, Д. Крамблей [7], Н. Якименко-Терещенко, С. Кузнецова [8], К. Мисник [9]. Поняття форензик аудиту запропонувала ввести в сучасну облікову теорію А. Семенець, та запропонувала трактувати його як процес вивчення звітності та господарських операцій компанії з метою розробки заходів з реагування, управління та запобігання шахрайству на підставі експертного судження про наявність фактів: порушення співробітниками і керівництвом компанії чинного законодавства; фальсифікації бухгалтерської та податкової звітності; випадків розкрадання або неналежного використання активів; корупції та зловживання повноваженнями; ризику шахрайства [10, с. 282]. С. Сирцева, К. Недбайло, Т. Янковська визначають форензик аудит як комплекс заходів щодо врегулювання фінансових, економічних, правових, комерційних та інших питань, які містять у собі істотні економічні ризики, що здійснюються аудиторськими, консалтинговими та спеціалізованими компаніями для задоволення інтересів власників (акціонерів) компаній різних організаційно-правових форм [11, с. 65]. Як супутню аудиту послугу розглядає форензик Д. Долбнева та приходять в своєму дослідженні до важливого висновку, що саме професійна спільнота бухгалтерів та аудиторів повинна стати активним учасником процесу підготовки фахівців у сфері форензик-аудиту [12]. Науковці К. Назарова, М. Нежива, Т. Лосіцька, В. Міняйло, Н. Новікова розкривають сутність поняття «форензик» як виявлення потенційних проблем за допомогою проведення юридичного і фінансового аудиту та змістовно досліджують процедури форензику як перспективного способу захисту бізнесу в умовах глобальних трансформацій та виникаючими кіберризиками в дедалі складнішому цифровому бізнес-середовищі [13]. У практичній площині питання форензику активно піднімаються аудиторськими компаніями Великої четвірки (Deloitte, KPMG, Ernst&Young, PwC), які і пропонують в основному такі послуги вітчизняним суб'єктам господарювання [14; 15; 16; 17].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи науковий внесок вчених та практику діяльності аудиторських компаній, необхідно зазначити про недостатню розробленість організаційно-методичних аспектів форензик аудиту для практичного застосування цього інструменту як засобу протидії внутрішньо-корпоративному шахрайству під час війни, що є достатньо актуальним питанням та потребує дослідження. Це допоможе вітчизняним суб'єктам господарювання ефективно управляти своїми матеріальними ресурсами та фінансами, контролювати ризики економічній, інформаційній та фінансовій безпеці, приймати ефективні рішення на основі

аналізу даних отриманих в процесі форензик аудиту та стане підґрунтям для розробки нових методів та інструментів корпоративного управління сталим господарюванням в умовах війни та нестабільності, а також в період повоєнного відновлення українського бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування значення та необхідності проведення форензик аудиту як засобу протидії внутрішньо-корпоративному шахрайству під час війни, установлення його ролі і місця серед інших форм контролю та визначення й опис методів його здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському законодавстві відсутнє чітке розуміння категорії «внутрішньо-корпоративне шахрайство» як злочин чи правопорушення, проте це не заважає швидкому поширенню та процвітанню цього явища та його успішному розвитку, особливо під час військових дій на території нашої держави. Як цілком слушно зазначає сертифікований аудитор з боротьби із фінансовим шахрайством, член ASIS, ACFE, ASCP, співзасновник Crowe Erfolg, автор книги «Forensic. Хроніки аудитора. Злочин і кара», А. Ковбель: «...війна в країні – це час, коли обсяг ліквідності на ринку зменшується, позаяк гроші завжди прямують у більш захищені гавані, а ризики недобросовісних дій зростають» [18]. За даними опитування, проведеного серед 400 керівників компаній по всьому світу в 2023 р., основні глобальні фактори, що сприяють збільшенню ризиків внутрішньо-корпоративних шахрайств у наступні 12 місяців, включають кібербезпеку та витоки даних (33%), фінансовий тиск (16%), вплив корпоративної культури (14%), посилення регуляторних заходів (13%) та геополітична напруга (12%) (рис. 1) [19].

Рис. 1. Причини внутрішньо-корпоративних шахрайств в 2023 р.

Шахрайство найчастіше розглядається як глобальне явище, сформоване складною взаємодією економічних, психологічних та соціальних умов [20, с. 74]. Вивчення ситуації в українському законодавстві у цій сфері дозволяє нам виявити різноманітні категорії злочинів та порушень, які можуть виникати у сфері внутрішньо-корпоративного шахрайства, найбільш поширені наведені на рисунку 2.

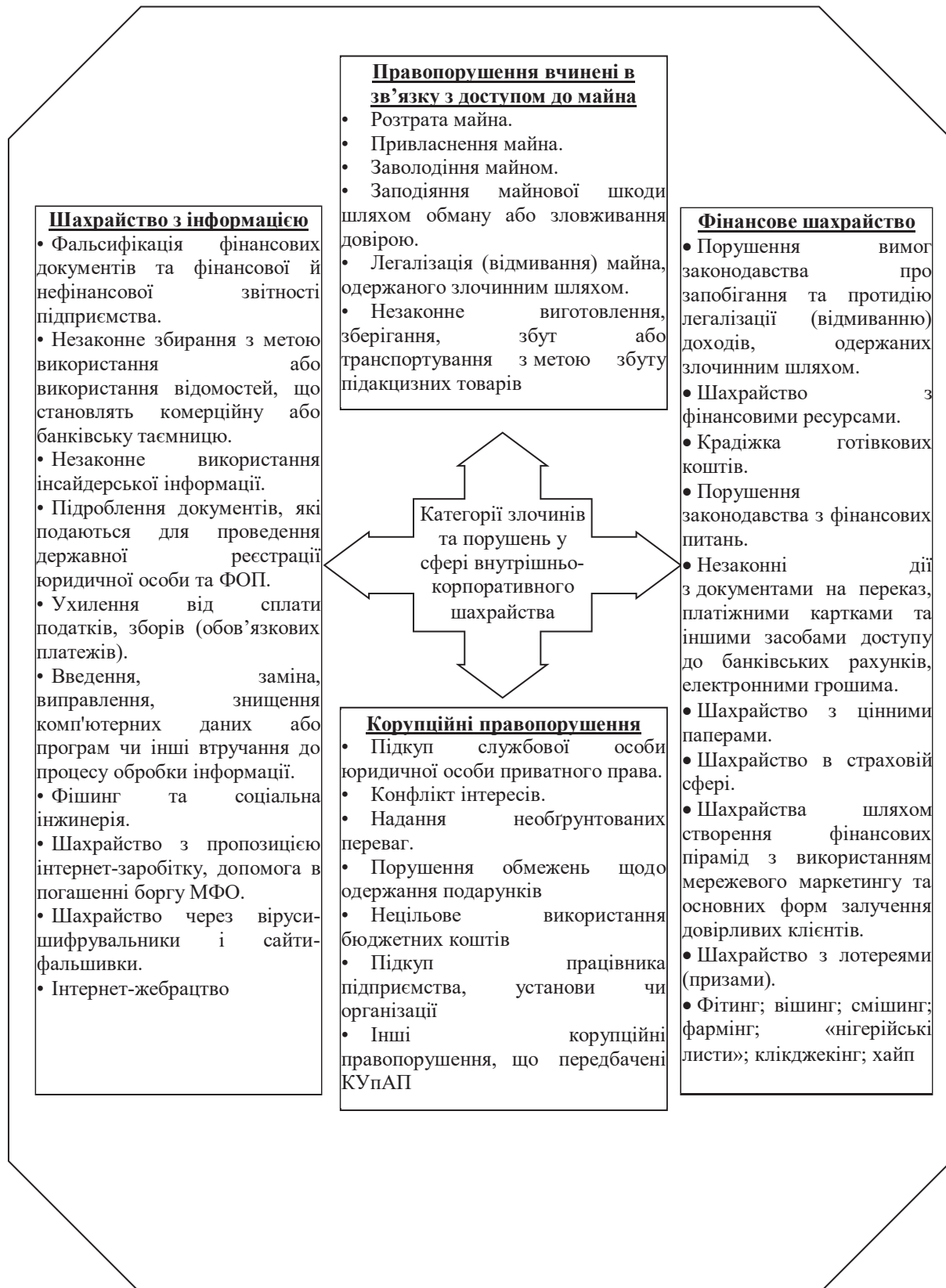

Рис. 2. Типологізація внутрішньо-корпоративних шахрайств

* Розроблено автором за джерелами [19;23]

Згідно з опитуванням, проведеним в Україні в рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2021 року, 51 % українських респондентів заявили, що стали жертвами шахрайства за останні 24 місяці. Цей показник вищий, ніж середній у світі та збільшився порівняно з 2018 роком на 48 %. Привласнення активів та шахрайство у сфері закупівель є злочинами, які мають найбільш негативний вплив на українські компанії. Разом з тим, 26 % українських компаній зазнали збитків у розмірі від 50 тис. до 1 млн. дол. США через шахрайство за останні 24 місяці. 3 % українських респондентів повідомили про збитки від шахрайства на суму понад 5 млн. дол. США [20, с. 74; 21].

За дослідженням аналізу практики Юриджної компанії «АРМАДА» було виокремлено та сформовано рейтинг злочинів та правопорушень, які вчиняються внутрішньо корпоративними шахраями (табл. 1).

Таблиця 1.

Рейтинг злочинів та правопорушень, які вчиняються внутрішньо корпоративними шахраями *

Місце в рейтингу	Стаття ККУ чи КУпАП	% справ	Передбачені штрафні санкції
1	Ч. 1 ст. 191 ККУ «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»	61,4	Відповідальність у вигляді штрафу від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до чотирьох років, або позбавлення волі на строк до чотирьох років, з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого
2	Ст. 368-3 ККУ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»	30,5	Відповідальність, яка коливається від штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до позбавлення волі на строк до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.
	Ст. 172-9 КУпАП «Невжиття заходів щодо протидії корупції»		Накладення штрафу від ста двадцяти п'яти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
3	Ст. 220 – 2 ККУ «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації» та Ст. 232-1 ККУ «Незаконне використання інсайдерської інформації»	8,1	Відповідальність у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

* Сформовано автором за джерелами [19;23]

Світова статистика засвідчує втрати у бізнесі від 5-15% щорічної виручки компанії через недобросовісні дії третіх осіб і менеджерів компанії, в українському бізнесі суми нерідко сягають 50% і навіть 70% річного обороту компанії. Здебільшого гроші безповоротно виводяться за межі компанії недобросовісними менеджерами вищої ланки і бізнес-партнерами.

Згідно з цією самою статистикою середні суми грошових втрат унаслідок недобросовісних (white collar managers) – білих комірців та бізнеспартнерів – у рази більші, ніж втрати внаслідок діяльності middle та bottom-менеджерів – менеджерів середньої ланки і співробітників вищої ланки [22].

Забезпечення фінансової безпеки та запобігання економічним правопорушенням для різних суб'єктів господарювання вимагає застосування сучасних інноваційних методів та інструментів протидії внутрішньо-корпоративним шахрайствам, найбільш ефективним з яких на сьогодні є форензик аудит.

В наукових джерелах є різні думки щодо визначення місця форензик аудиту серед інших форм контролю.

В. Шикун та Д. Булик зазначають, що форензик-спеціаліст може здійснювати більш широкий аналіз, ніж аудиторська перевірка. Аудитор висловлює думку про фінансово-бухгалтерську звітність, а спеціаліст з форензик виявляє дані, що вказують на ознаки порушень і злочинів [20, с. 76].

Таку думку мають і практикуючі аудитори та пропонують чітко розрізняти різницю між аудитом і форензик-перевіркою: аудит покликаний підвищити довіру до фінансової звітності компанії, ключовий момент – операції перевіряються з урахуванням вибірки, тоді як форензик передбачає всебічний аналіз, що стосується як фінансових і юридичних питань, а й усіх нематеріальних аспектів. Він спрямований на запобігання випадкам шахрайства і допомагає мінімізувати ризики вчинення недобросовісних дій, що завдають шкоди компанії [24].

О. Рябчук та С. Твердун вважають, що форензик за своєю сутністю об'єднує положення аудиту та економічної експертизи, але потім переходить в окреме поняття та охоплює ширше поле перевірки, ніж аудит або експертиза. Оскільки аудитор перевіряє здебільшого дані бухгалтерського обліку та звітності і на їх основі формує аудиторський звіт, а під час експертизи експерт досліджує окреме питання, яке іноді вимагає лише перевірки декількох документів [5].

Цілком погоджуємося з думкою авторів, але вважаємо все ж таки, що форензик аудит об'єднує положення аудиту та судово-бухгалтерської експертизи, яка є одним із найпоширеніших видів судових експертиз. Та й сам термін «форензик» походить від англійського «forensic» – «судовий».

Такий підхід до місця аудиту серед інших форм контролю пропонують також С. Сирцева, К. Недбайло та Т. Янковська, й зазначають, що він поєднує юридичний і фінансовий аудит та судово-бухгалтерську експертизу [11, с. 65]. Тому до проведення форензик-аудиту мають бути залучені фахівці всіх цих

профілів, які зможуть комплексно перевірити абсолютно кожну транзакцію, знайти порушення там, де його, на перший погляд, немає.

М. Доан та Д. Маккай зазначають, що форензик аудит здійснює моніторинг фінансово-господарської діяльності організації з метою виявлення неправомірних дій працівників або третіх осіб, пов'язаних з посяганням на фінансові ресурси організації застосовуючи методологічний інструментарій обліку, контролю, аналітичних розрахунків, анкетувань та співбесід з персоналом і контрагентами [25].

С. Васудеван відзначає, що форензик передбачає висловлювання думки про законність операцій компанії, використовуючи методи аудиту ефективності (value for money (VFM) audit), аудиту правильності (regularity audit), слідчого аудиту (investigative audit) і фінансового аудиту (financial audit) [26, с. 359].

Україна, подібно до багатьох інших країн, розвиває свою практику форензик аудиту, яка включає різні аспекти та області застосування.

По-перше, це боротьба з корупцією. Саме форензик аудит часто використовується для виявлення та розслідування випадків корупції у різних сферах державного управління та бізнесу.

По-друге, це фінансовий аналіз, оскільки великі корпорації, фінансові установи та державні органи можуть використовувати форензик-аудит для аналізу фінансової діяльності, виявлення зловживань та неточностей.

По-третє, це аудит організаційних процесів, саме форензик аудиторі можуть досліджувати організаційні процеси підприємств і державних установ, виявляючи можливі порушення та оптимізуючи робочі процеси.

По-четверте, форензик аудит може бути використаний як ефективний інструмент у кримінальних розслідуваннях, де необхідно аналізувати фінансові докази та виявляти фінансові злочини. Форензик аудиторі проводять експертну оцінку отриманих даних та доказів для визначення обсягу збитків, виявлення незаконних транзакцій, втрати активів тощо.

По-п'яте, форензик аудиторі можуть надавати консультації щодо податкового планування та аналізувати фінансові документи для виявлення податкових недоліків або податкових шахрайств.

Крім перелічених функцій, форензик аудиторі можуть надавати послуги аналізу великих обсягів фінансових даних, моделювання ризиків і патернів зловживань, оцінки ймовірності шахрайства, розслідуванні фінансових маніпуляцій, побудові аналітичних моделей для виявлення аномалій у фінансових даних.

Ці напрямки використання форензик аудиту продовжують активно розвиватися, особливо в контексті боротьби з корупцією та підвищення рівня фінансової та податкової дисципліни, й для цього аудиторі мають використовувати спеціальні методичні прийоми, згруповані на рисунку 3.

Рис. 3. Континуум методичних прийомів форензик аудиту

* Розроблено автором за джерелами [14-17]

В залежності від мети форензик аудиту перевірки проводяться в декілька етапів: 1. Планування і організація: визначення мети форензик аудиту, визначення обсягу та методів дослідження, формування команди та розподіл обов'язків. 2. Збір і аналіз інформації: збирання фінансових та інших даних, документів, електронних слідів, проведення аналізу фінансових операцій, виявлення аномалій і підозрілих трансакцій. 3. Експертна оцінка: оцінка документації та доказів з використанням експертних знань і методів, наприклад, оцінка вартості майна, виявлення шахрайства в фінансових звітах тощо. 4. Інтерв'ю та анкетування: проведення спеціальних опитувань і співбесід з працівниками компанії або іншими особами для отримання додаткової інформації і виявлення фактів внутрішньо-корпоративного шахрайства. 5. Аналіз електронних даних: використання спеціальних програм для аналізу електронних даних, таких як електронна пошта, файли, трансакції, щоб виявити можливі ознаки внутрішньо-корпоративного шахрайства чи інших порушень. 6. Підготовка звіту за результатами форензик аудиту і рекомендацій: складання звіту про виявлені порушення, опис дій для їх виправлення, розробка рекомендацій для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому. 7. Підтримка у судових процедурах: якщо виявлені порушення вимагають юридичного супроводу, фахівці з форензик аудиту можуть надати експертні свідчення та допомогу у судових процедурах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, форензик аудит є важливим інструментом у боротьбі з корупцією та фінансовими злочинами в Україні. Він застосовується у різних сферах, включаючи державне управління, бізнес, фінансові установи та кримінальні розслідування. Форензик аудиторі допомагають виявляти порушення та оптимізувати робочі процеси, а також проводять аналіз фінансових даних для виявлення шахрайств та маніпуляцій. Цей напрямок продовжує активно розвиватися і відіграє важливу роль у підвищенні фінансової та податкової дисципліни. Особливої актуальності форензик аудит набуває під час війни в Україні, оскільки умови війни часто сприяють збільшенню корупційних ризиків у державному секторі та бізнесі. Форензик аудит дозволяє виявляти корупційні схеми, зловживання та інші фінансові порушення, що можуть стати загрозою для національної безпеки й вчасно їх попереджувати чи взагалі нівелювати. Крім того, умови війни можуть створити серйозні виклики для фінансової прозорості. Залучення форензик аудиторів сприятиме покращенню фінансової звітності, виявленню фінансових ризиків та створенні довіри до фінансової системи країни. Великий потенціал у подальшому розвитку форензик аудиту має розробка його нормативно-правової бази, дослідження можливостей використання штучного інтелекту, машинного навчання та аналітики даних для покращення ефективності та точності аналізу фінансових даних та попередження різноманітних форм внутрішньо-корпоративних шахрайств. Це і визначено перспективами подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Larry Crumbley D., Lester E., Heitger G., Smith S. *Forensic and Investigative Accounting*. 3rd edition (CCH 2007), 2007. 287 p.
2. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: an insight into forensic accounting services in Australia. *Pacific Accounting Review*. 2013. Vol. 25. №2. Pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>
3. Mojsoska S., Dujovski N. Recognizing of forensic accounting and forensic audit in the South-Eastern European countries. *JE-Eur. Crim. L.*, 2015. 222 p.
4. Мартинов А. А., Мартинова Л. В., Сташевська І. В. Форензик як інструмент антикризового управління та протидії правопорушенням у сфері банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. №3. С. 34-41.
5. Рябчук О. Г., Твердун С. О. Форензик як інструмент протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 40. С. 77-83.
6. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2015. Вип. 13. С. 251–254.
7. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 2009. Vol. 4. № 1. P. 61–80.
8. Якименко-Терещенко Н. В., Кузнецова С. О. Форензик: особливості та сфера застосування. Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2018»: тези XIV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 5-7 грудня 2018 р.). Харків: НТУ «ХП», 2018. С. 181–182.
9. Мисник К. П. Форензик як метод економічних розслідувань: теоретичні засади. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 41-46.
10. Семенець А. О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес інформ*. 2019. № 4. С. 280-287.
11. Сирцева С. В., Недбайло К. Г., Янковська Т. Ю. Поняття та види форензик-аудиту. Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти: матеріали 4 міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (Миколаїв, 20-21 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 64-67.
12. Долбнева Д. Сучасні форми організації внутрішнього аудиту та доцільність їх використання у діяльності підприємств України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 47-2. С. 133-137.
13. Nazarova K., Nezhyva M., Lositska T., Minaiilo V., Novikova N. Forensic audit as an imperative of economic security and development of the company in the conditions of global transformations. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. № 4. P. 99-106.
14. Фінансові розслідування (форензик). Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html> (дата звернення: 13.04.2024).
15. Форензик. KPMG. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/services/consulting/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).
16. Форензик. Ernst&Young. URL: https://www.ey.com/ru_ru/assurance/forensic-integrity-service-offerings (дата звернення: 13.04.2024).
17. Форензик послуги. PwC. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).
18. Ковбель А. Чи можна уникнути фінансових шахраїв у бізнесі за допомогою процедури форензик? *Фінансовий Директор Компанії*. 2024. №3. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovydyrektor-kompaniyi-2024-3> (дата звернення: 13.04.2024).
19. Дасюк В. Внутрішнє корпоративне шахрайство: які злочини найбільш розповсюджені. 2024. URL: <https://armada.law/blog/vnutrishnye-korporativne-shahrajstvo-yaki-zlochyny-najbilsh-rozprovsyudzheni/> (дата звернення: 13.04.2024).

20. Шикун В., Булик Д. Фінансове шахрайство на підприємствах та методи його запобігання. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2023. №1. С. 70-79.
21. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. PwC: website. URL: <http://surl.li/gnlbb> (дата звернення: 13.04.2024).
22. Ковбель А. Форензик – ключовий елемент корпоративної безпеки в компанії. Фінансовий Директор Компанії. 2022. №01-2. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyyu-dyrekto-r-kompaniyi-2022-1/forezyk-klyuchovyyu-element-korporatyvnoyi-bezpeky-v-kompaniyi> (дата звернення: 13.04.2024).
23. Баранова Н. Злочини у господарській сфері: розслідування та судова практика 2023 року. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zlochyni-u-gospodarskiy-sferi-rozsliduvannya-ta-sudova-praktika-2023-roku.html> (дата звернення: 13.04.2024).
24. Стулина А. Форензик – как юридический и финансовый аудит. Юридична практика. №41. URL: <https://pravo.ua/articles/prikladnoe-iskusstvo/> (дата звернення: 13.04.2024).
25. Doan M. A., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994—2016). *Public Relations Review*. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306-313.
26. Vasudevan S. Forensic audit. The chartered accountant. 2004. № 9. Pp. 359-364.

References

1. Larry Crumbley D., Lester E., Heitger G., Smith S. *Forensic and Investigative Accounting*. 3rd edition (CCH 2007), 2007. 287 p.
2. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: an insight into forensic accounting services in Australia. *Pacific Accounting Review*. 2013. Vol. 25. №2. Pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>.
3. Mojsoska S., Dujovski N. Recognizing of forensic accounting and forensic audit in the South-Eastern European countries. *JE-Eur. Crim. L.*, 2015. 222 p.
4. Martynov A. A., Martynova L. V., Stashevskaya I. V. Forenzik yak instrument antykrizovoho upravlinnia ta protydii pravoporushenniam u sferi bankrutstva. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. 2023. №3. S. 34-41. [Forensics as a tool of anti-crisis management and countering offenses in the field of bankruptcy] [in Ukrainian].
5. Riabchuk O. H., Tverdun S. O. Forenzik yak instrument protydii ekonomichnym zlochinam ta finansovomu shakhraistvu na pidpriemstvi. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2021. Vyp. 40. S. 77-83. [Forensics as a tool for countering economic crimes and financial fraud in the enterprise] [in Ukrainian].
6. Klymko T. Yu., Melnyk O. O. Udoshkonalennia roboty vnutrishnoho audytu dlia zapobihannia frodiv na pidpriemstvi. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Ekonomika i menedzhment»*. 2015. Vyp. 13. S. 251–254. [Improving the work of internal audit to prevent fraud at the enterprise] [in Ukrainian].
7. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 2009. Vol. 4. № 1. P. 61–80.
8. Yakymenko-Tereshchenko N. V., Kuznetsova S. O. Forenzik: osoblyvosti ta sfera zastosuvannia. *Doslidzhennia ta optymizatsiia ekonomichnykh protsesiv «Optimum-2018» : tezy XIV-oi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 5-7 hrudnia 2018 r.)*. Kharkiv : NTU «KhPI», 2018. S. 181–182. [Forensics: features and scope of application] [in Ukrainian].
9. Mysnyk K. P. Forenzik yak metod ekonomichnykh rozsliduvan: teoretychni zasady. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*. 2022. № 3(69). S. 41-46. [Forensics as a method of economic investigations: theoretical foundations] [in Ukrainian].
10. Semenets A. O. Forenzik audyt yak efektyvnyi zasib antykrizovoho upravlinnia torhovelnoiu diialnistiu. *Biznes inform*. 2019. № 4. S. 280-287. [Forensic audit as an effective means of anti-crisis management of trade activities] [in Ukrainian].
11. Syrtseva S. V., Nedbailo K. H., Yankovska T. Yu. Poniattia ta vydy forenzik-audytu. *Oblikovo-analitychne i finansove zabezpechennia diialnosti subiektiv hospodariuvannia: natsionalni,*

- hlobalizatsiini, yevrintehratsiini aspekty: materialy 4 mizhnar. nauk.-prakt. inter.-konf. (Mykolaiv, 20-21 lystopada 2019 r.). Mykolaiv: MNAU, 2019. S. 64-67. [Concepts and types of forensic audit] [in Ukrainian].
12. Dolbnieva D. Cuchasni formy orhanizatsii vnutrishnoho audytu ta dotsilnist yikh vykorystannia u diialnosti pidpriemstv Ukrainy. Prychornomorski ekonomichni studii. 2019. Vypusk 47-2. C. 133-137. [Modern forms of internal audit organization and the expediency of their use in the activities of Ukrainian enterprises] [in Ukrainian].
13. Nazarova K., Nezhyva M., Lositska T., Miniailo V., Novikova N. Forensic audit as an imperative of economic security and development of the company in the conditions of global transformations. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. № 4. P. 99-106.
14. Finansovi rozsliduvannia (forenzik). Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html> (data zvernennia: 13.04.2024). [Financial investigations (forensics)] [in Ukrainian].
15. Forenzik. KPMG. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/services/consulting/forensic.html> (data zvernennia: 13.04.2024). [Forensic] [in Ukrainian].
16. Forenzik. Ernst&Young. URL: https://www.ey.com/ru_ru/assurance/forensic-integrity-service-offerings (data zvernennia: 13.04.2024). [Forensic] [in Ukrainian].
17. Forenzik posluhy. PwC. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic.html> (data zvernennia: 13.04.2024). [Forensic services] [in Ukrainian].
18. Kovbel A. Chy mozha unyknuty finansovykh shakhraiv u biznesi za dopomohoiu protsedury forenzyk? Finansovyi Dyrektor Kompanii. 2024. №3. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2024-3> (data zvernennia: 13.04.2024). [Can financial fraudsters be avoided in business with the help of forensics?] [in Ukrainian].
19. Dasiuk V. Vnutrishnie korporatyvne shakhraistvo: yaki zlochyny naibilsh rozpovsyudzheni. 2024. URL: <https://armada.law/blog/vnutrishnye-korporatyvne-shahrajstvo-yaki-zlochyny-najbilsh-rozpovsyudzheni/> (data zvernennia: 13.04.2024). [Internal corporate fraud: which crimes are the most common] [in Ukrainian].
20. Shykun V., Bulyk D. Finansove shakhraistvo na pidpriemstvakh ta metody yoho zapobihannia. Ekonomichni chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. 2023. №1. S. 70-79. [Financial fraud at enterprises and methods of its prevention] [in Ukrainian].
21. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. PwC: website. URL: <http://surl.li/gnlbb>
22. Kovbel A. Forenzyk – kliuchovyi element korporatyvnoi bezpeky v kompanii. Finansovyi Dyrektor Kompanii. 2022. №01-2. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2022-1/forenzyk-klyuchovyy-element-korporatyvnoyi-bezpeky-v-kompaniyi> (data zvernennia: 13.04.2024). [Forensics is a key element of corporate security in a company] [in Ukrainian].
23. Baranova N. Zlochyny u hospodarskii sferi: rozsliduvannia ta sudova praktyka 2023 roku. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zlochiny-u-gospodarskiy-sferi-rozsliduvannya-ta-sudova-praktika-2023-roku.html> (data zvernennia: 13.04.2024). [Crimes in the economic sphere: investigations and judicial practice in 2023] [in Ukrainian].
24. Stulina A. Forenzik – kak yuridicheskyy i finansovyy audit. Yurydychna praktyka. №41. URL: <https://pravo.ua/articles/prikladnoe-iskusstvo/> (data zvernennia: 13.04.2024). [Forensics is like a legal and financial audit] [in Ukrainian].
25. Doan M. A., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994—2016). Public Relations Review. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306-313.
26. Vasudevan S. Forensic audit. The chartered accountant. 2004. № 9. Pp. 359-364.